

FRAZEOLOGIYA VA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING TILSHUNOSLIKDA O'RGANILISHI

Xaydarova Go'zalxon

O'zDJTU

ogituvchi123@mail.ru

Frazeologik birliklar har bir xalq tilining eng boy va ta'sirchan qatlamlaridan biri hisoblanadi. Ular oddiy so'z birikmalaridan farqli ravishda ko'chma ma'no, obrazlilik va barqarorlik xususiyatiga ega bo'ladi. Aynan shu jihatlari sababli frazeologizmlar xalqning dunyoqarashi, turmush tarzi, tarixiy tajribasi hamda milliy qadriyatlarini o'zida mujassamlashtiradi. Til va madaniyat bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgani sababli, frazeologik birliklarda milliylik xarakteri ayniqsa yorqin namoyon bo'ladi.

Frazeologik birliklar xalqning ma'naviy merosini saqlovchi vosita sifatida muhim ahamiyatga ega. Ular avloddan-avlodga o'tib, o'tmishdagi urf-odatlar, marosimlar, ijtimoiy munosabatlar va axloqiy qarashlarni bugungi kungacha yetkazadi. Masalan, o'zbek tilidagi *"ko'z ochib yumguncha"* iborasi juda tez sodir bo'ladigan holatni ifodalaydi. *"Qo'li ochiq"* iborasi esa saxiy, bag'rikeng inson obrazini beradi. Bu kabi birliklar xalq orasida qadrlanadigan fazilatlar – mehmondo'stlik, saxovat, mehr-oqibat kabi tushunchalarni aks ettiradi.

Milliy xarakter frazeologik birliklarda insonning ichki dunyosi, xulq-atvori va jamiyatdagi o'rni orqali ham ifodalanadi. O'zbek xalqiga xos jamoaviylik, hamjihatlik va maslahatlashib ish tutish an'analari tilimizdagi iboralarda yaqqol ko'rinadi. Masalan, *"bir yoqadan bosh chiqarish"* iborasi hamkorlikni, *"el bilan maslahat"* esa jamoa fikriga tayanishni anglatadi. Bu esa o'zbek mentalitetida birdamlik va o'zaro yordam muhim qadriyat ekanini ko'rsatadi.

Frazeologik birliklar faqat o'zbek tilidagina emas, boshqa tillarda ham milliy xarakter ifodasining muhim vositasi hisoblanadi. Ingliz tilida *“break the ice”* iborasi suhbatni boshlash yoki odamlar o'rtasidagi noqulaylikni bartaraf etishni bildiradi. *“Time is money”* iborasi esa vaqtning qadriga yetish, unumdorlik va samaradorlikni ifodalaydi. Bu birliklar ingliz xalqining pragmatik fikrlashi, tartib-sevishi va amaliy natijaga yo'naltirilgan dunyoqarashini ko'rsatadi.

Frazeologik birliklarning eng asosiy belgilaridan biri – obrazlilikdir. Har bir xalq o'z hayoti, tabiati, yashash muhiti va tarixiy tajribasi asosida obraz yaratadi. O'zbek tilidagi *“tog'ni talqon qilmoq”* iborasi nihoyatda kuchli, jasoratli insonni tasvirlaydi. Bu yerda tog' obrazi qudrat va matonat timsoli sifatida qo'llanadi. Ingliz tilidagi *“move mountains”* iborasi ham shunga yaqin ma'noni anglatadi. Demak, turli xalqlarda ayrim umumiy insoniy tushunchalar o'xshash tarzda ifodalanishi mumkin, biroq ularning shakli va madaniy ildizi farqlanadi.

Ba'zi frazeologik birliklar esa faqat ma'lum bir millatga xos bo'ladi. Masalan, o'zbek tilidagi *“non sindirish”* iborasi do'stlik, yaqinlik va samimiylik ramzidir. *“Choy ustida gaplashmoq”* esa suhbat, maslahat va mehmondo'stlik muhitini anglatadi. Bunday iboralarni boshqa tilga so'zma-so'z tarjima qilish qiyin, chunki ularning ma'nosi faqat milliy madaniyat kontekstida to'liq anglashiladi. Shu sababli frazeologizmlarni tarjima qilishda lug'aviy ma'no bilan birga madaniy moslikni ham hisobga olish zarur.

Frazeologik birliklar nutqning ta'sirchanligi va ifodaliligini oshirishda ham katta rol o'ynaydi. Oddiy gap orqali yetkazilishi mumkin bo'lgan fikr frazeologizm yordamida yanada jonli, obrazli va esda qolarli tarzda ifodalanadi. Shu sababli badiiy adabiyot, publitsistika va kundalik muloqotda ular keng qo'llanadi. Frazeologizmlar insonning hissiy holatini ham aniq tasvirlaydi: quvonch, g'azab, qo'rquv yoki hayrat kabi kechinmalar ular orqali kuchliroq namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, frazeologik birliklar til

egalarining tafakkur usulini aks ettirib, madaniyatlararo muloqotda o'zaro tushunishni osonlashtiradi. Ularni chuqur o'rganish tilning ichki imkoniyatlari va milliy tafakkur xususiyatlarini ochib beradi.

Xulosa qilib aytganda, frazeologik birliklar tilning nafaqat boyligi, balki milliy ruhini ifodalovchi bebaho qatlamidir. Ular xalqning tarixiy xotirasi, mentaliteti, qadriyatlari va dunyoqarashini o'zida mujassamlashtiradi. Shu bois frazeologizmlarni o'rganish tilshunoslik, lingvokulturologiya, tarjimashunoslik hamda madaniyatshunoslik uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega. Milliy o'zlikni saqlash va kelajak avlodga yetkazishda frazeologik birliklarning o'rni beqiyosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rahmatullayev Sh. O'zbek tilining izohli frazeologik lug'ati. Toshkent, 1978.
2. Kunin A.V. Kurs frazeologii sovremennogo angliyskogo yazyka. Moskva, 1986.
3. Vinogradov V.V. Frazeologiya sovremennogo russkogo yazyka. Moskva, 1972.
4. O'rozova F. "Tilshunoslik sohasida frazeologik birliklarning o'rganilishi"
5. Kuchiyev M. "Frazeologiyaning tilshunoslikda o'rganilishi"
6. Maksetova Z. va boshq. "Frazeologik birliklarning tasnifi"
7. O'rinova S. "Jahon va o'zbek tilshunosligida frazeologiya"
8. "Frazeologiya" ensiklopedik maqola